

Împroprietărirea de către statul român a coloniștilor și a țăranilor de pe domeniile statului în Basarabia meridională (sec. XIX)

Problema agrară a reprezentat una din preocupările de bază ale statului unitar modern român după 1859. Aplicarea legii rurale de la 1864, care în esență a însemnat realizarea reformei agrare, „a dat un puternic impuls dezvoltării producției de mărfuri și în general progresului societății românești”.¹ Acțiunea în cauză a căpătat noi valențe prin faptul că prevederile legii rurale au putut fi transpuse și în stânga Prutului, în zona retrocedată Principatului Moldovei la 1856-1857, în conformitate cu deciziile Congresului de pace de la Paris.² Astfel, în județul Cahul, la 1865 au fost împroprietărite 3751 de familii de foști clăcași, iar la 1878 numărului lor s-au mai adăugat 232 de familii de însurăței ce au obținut loturi în proprietate particulară.³ Or, obiectivele propuse prin stipulațiile legii rurale de la 1864 nu au cuprins și modalitățile de transformare a relațiilor agrare din alte două județe sud-basarabene, Ismail și Bolgrad, care de asemenea făceau parte din componența statului român. Problema impactului legii rurale asupra evoluției social-economice a județului Ismail va constitui subiectul unui studiu special, în continuare urmând să prezentăm politica statului român de împroprietărire a coloniștilor și a țăranilor de pe domeniile statului care alcătuiau în exclusivitate populația județului Bolgrad.

Formele deosebite ale proprietății funciare moștenite de la administrația rusească după 1857 au impus adoptarea unor acte legislative speciale pentru a asigura extinderea procesului de modernizare a relațiilor agrare și în zona cu locuitori colonizați sau „domenieni”.⁴

În condițiile în care de mai multe decenii se statorniciseră proprietatea funciară și relațiile agrare mai puțin obișnuite pentru economia românească (apartenență obligatorie a țăranului la o comunitate agricolă, care stăpânea pământul condiționat, cu drept de uzufruct, cu obligații fiscale extrem de neînsemnate), iar majoritatea populației județului o alcătuiau reprezentanții minorităților etnice și zona de sud a Basarabiei mai rămânea obiectul unei atenții sporite din partea Rusiei, se impunea o activitate bine chibzuită, dar insistentă, pentru realizarea obiectivului propus. Spre a nu admite eventuale tergiversări, Ministerul de Finanțe al României, în calitatea sa de executor, îndată după promulgarea în iunie 1875 a „Legii pentru regularea proprietăților statului în Basarabia ocupate de locuitorii coloniști și domenieni”, a inițiat pregătirile pentru împroprietărirea țăranilor plugari din județul Bolgrad, operație ce urma să înceapă la 1 ianuarie 1875, adică în momentul când menționata lege urma a se „pune în aplicație”.⁵

S-a procedat pentru început la crearea, conform art. 17 din legea adoptată, a comisiilor de constatare, adică a acelor organe de lucru pe teren care aveau sarcina examinării situației din fiecare comună și încheierii proceselor verbale necesare. În ambele comisii, „una pentru comunele domeniene și alta pentru cele coloniene”, statul desemna câte un delegat al său. La 27 iunie 1874 a fost emis ordinul special al Administrației Domeniilor și Pădurilor Statului (diviziune a Ministerului de Finanțe), prin care inspectorul financiar N. Petrescu era împuternicit a reprezenta această administrație în comisia pentru comunele domeniene. Un ordin similar a urmat la 1 iulie, în baza căruia inspectorul financiar A. Duca a fost numit în calitate de delegat în comisia pentru comunele coloniale.⁶ Ambii trimiși ai fiscului au primit instrucțiuni amănunțite, stabilindu-li-se exact prerogativele și limitele viitoarelor lor acțiuni. Ei aveau a determina „numărul capilor de familie în ființă în ziua de 13 iunie... și numărul de desetine ocupate de dâșii la acea epocă în fiecare comună”. Cuantumul fiecărui sătean nu putea depăși suprafața de 30 desetine în satele domeniene și 50 desetine în colonii.⁷ La alcătuirea listelor de viitori împroprietăriți, delegații statului aveau indicația de a se orienta potrivit datelor din „rolurile curentului period catagraficesc, după care se face astăzi percepțiunea dărilor”. Ei mai erau obligați a stabili în mod separat numărul însurăteilor „deveniți capi de familie până la 13 iunie”, a văduvelor cu copii necăsătoriți, a contribuabililor căsătoriți cu coloniste, precum și opțiunea în scris a preoților asupra preocupărilor de viitor.⁸

Tot comisiile de constatare, din care mai făcea parte și „un delegat ales de fiecare consiliu comunal”, aveau sarcina determinării „porțiunii de pământ cuvenite fiecărui cap de familie dintr-o comună”, la calculul efectuat respectându-se toate prevederile legii (quantumul cuprindea și cota fiecărui sătean împroprietărit în vatra satului, în grădinile, viile, livezile, pădurile sau orice alte plantații ale comunei). Repartizarea loturilor în proprietate individuală urma să se înfăptuiască numai după ce se rezervau „60 desetine, lăsate dotă bisericii prin art. 5”, iar suprafața rămasă se împărțea în mod egal la numărul capilor de familie. Plata anuală pentru achitarea datoriilor răscumpărării pământului se stabilea tot de către comisie „înmulțind numărul desetinelor ce se cuvine fiecărui cap de familie cu lei 6, bani 70” și acest preț de un an se înmulțea cu 15 pentru aflarea taxei totale, care apoi se înmulțea la numărul împroprietărilor pentru a „constata suma ce comuna are a răspunde către Stat pe unul și pe 15 ani.”⁹ Simultan cu constatarea potențialilor beneficiari ai împroprietăririi din rândurile coloniștilor și țăranilor de pe domeniile statului, comisiile urmau să precizeze numărul tuturor contribuabililor care nu se bucurau de statutul acestor categorii de săteni, dar erau așezați cu traiul în comunele județului Bolgrad, și a lua de la ei declarație în scris dacă doreau să primească terenuri a câte 10 desetine. Atât pentru foștii coloniști sau domenieni, cât și pentru contribuabili (birnici) se pregăteau în triplu exemplar tabelele A și B, cu listele de nume din fiecare comună, care erau însoțite de câte un proces verbal.¹⁰ Instrucțiunile publicate în „Monitorul Oficial” aveau anexate modele pentru fiecare tip de documente ce urmau a fi pregătite de către comisii și, după verificarea de către comitetul permanent, erau depuse la primărie, consiliul județean Bolgrad și la Administrația Domeniilor și Pădurilor Statului. Delegații statului mai erau îndemnați „a

nu jigni drepturile locuitorilor și a nu ieși din textul legii”. „a porni imediat la reședința județului și, luând de la D-ul Prefect știință de numirea delegaților, precum și lista de numărul capilor de familie și de numărul desetinelor aflate în fiecare comună după roluri, veți începe lucrările D-voastră”.¹¹

O zi mai târziu, la 2 iulie 1874, Administrația Domeniilor și Pădurilor Statului, în persoana lui I. Calinderu și I. Văcărescu, se adresa prefectului de Bolgrad cerându-i să ia „dispozițiunile necesare ca și consiliile comunale să-și aleagă delegații lor cel mult până la 10 iulie curent”. Un exemplar al ordinului dat delegaților statului era transmis și prefecturii, spre a fi adus la cunoștința „delegaților ce vor alege consiliile comunale”. Administrația județeană era obligată „a face să ajungă la cunoștința tuturor locuitorilor coloniști și domenieni dispozițiunile acestei legi, anunțându-i că, în curând după alegerea delegatului lor, comisiunea se va întruni a face constatările necesare și prin urmare să fie toți în acel timp în comună spre a-și putea face declarațiunile cerute prin legea ce se execută”.¹² Prefectul urma să-și dea întreg concursul pentru a pune la dispoziția delegaților statului întreaga informație despre numărul locuitorilor și al suprafețelor ce le lucrau conform rolurilor în funcțiune, precum și al terenurilor libere din comunele județului Bolgrad, să asigure toate cele necesare ca comisiile de constatare „să fie recunoscute de autoritățile respective și a li se procura mijloace pentru înlesnirea corespondenței lor cu administrațiunea”.¹³

Bunele intenții ale guvernului de a oferi tuturor plugarilor țării, inclusiv coloniștilor și țăranilor de pe domeniile statului din județul Bolgrad, șansa implicării în relațiile agrare moderne prin introducerea principiului proprietății particulare asupra pământului s-au ciocnit de unele dificultăți. În sudul Basarabiei mai existau unele forțe interesate în crearea și alimentarea stării de animozitate între guvernul țării și populația de aici. Este de presupus că nu era străină de aceste intrigi țesute în permanentă nici Rusia, care niciodată după 1857 nu a renunțat la ideea revenirii sale la gurile Dunării. Perspectiva împrăștiării coloniștilor și locuitorilor de pe domeniile statului care totdeauna și-au desfășurat activitatea în limitele rigide ale unei comunități cu caracter închis prezenta un mare pericol pentru cei care unelteau din umbră contra statului român folosind atât statutul coloniilor și satelor domeniene rămas în vigoare după 1857, care presupunea o supunere totală a locuitorilor unor reguli comune, cât și mentalitatea comunitară a acestor oameni cu domiciliul în satele județului Bolgrad. O dată ajunși posesori ai propriilor terenuri, foștii coloniști și țărani de pe domeniile statului deveneau liberi de cele mai multe obligațiuni impuse în trecut prin statutul moștenit de la administrația rusească, obțineau dreptul implicării directe în economia de piață, abandonau total optica depășită ce era caracteristică membrilor unor colectivități rurale. Prin împrăștierea cultivatorilor din satele județului Bolgrad se încerca lichidarea ultimei redute a sistemului colonial instituit de Rusia după 1812 în sudul Basarabiei, care se definea mai ales prin menținerea dreptului de proprietar absolut al statului asupra unor întinse terenuri arabile. Introducerea unui nou tip de relații agrare avea să contribuie și mai mult la creșterea atașamentului populației alogene din zonă față de politica statului român din acea perioadă. Înțelegând prea bine că transpunerea în practică a prevederilor legii din 13 iunie 1874 se va solda cu noi câștiguri pentru cauza românească în stânga Prutului, adversarii acesteia au reacționat destul de rapid.

La 23 iunie, ziarul bolgrădean „*Ecoail Basarabiei*”¹⁴ a oferit cititorilor un material prin care în mod premeditat era falsificat obiectivul propus de menționata lege. Pentru a induce în eroare opinia publică, s-a lansat zvonul „1. că după această lege singură comuna devine proprietară a pământului, iar nu individul; 2. că contribuabilii stabiliți prin diferite comune nu au dreptul de a cere să fie împrăștiți cu câte zece desetine decât în cazul când acești contribuabili vor fi căsătoriți cu coloniste, și 3. că locuitorii din comunele Noul Caragaci și Tropoclu au rămas niște proletari, cu toate promisiunile ce li s-au dat de guvern”.¹⁵ Într-o atare situație, Administrația Domeniilor și Pădurilor Statului s-a văzut nevoită a face o declarație chiar în paginile „Monitorului Oficial” „atât în interesul adevărului, cât și pentru a nu lăsa să fie incluși în eroare și exploatați după cum a fost în trecut de către unii răuvoitori acești pașnici și laborioși locuitori”.¹⁶ În adresa publică către prefectul de Bolgrad din 9/21 iulie 1874, administratorii I. Calinderu și I. Văcărescu au demonstrat cu argumente concrete adevăratele scopuri ce urmărea guvernul român prin aplicarea „Legii pentru regularea proprietăților Statului din Basarabia”. Numai împrăștierea individuală pentru fiecare cap de familie, colonist, domenian sau contribuabil, era prevăzută de lege, și dacă comuna a fost făcută responsabilă de plata despăgubirii pământului, aceasta nu știrbea cu nimic dreptul de proprietar al fiecărui cultivator ce avea să fie inclus de către comisii în tabelele A sau B. Prefectul de Bolgrad era înștiințat că, „o dată ce se va cunoaște cuantumul pământului ce rămânea fiecărei categorii de locuitori, ei nu au decât a face împărțirea proprietăților în modul cum au făcut și ceilalți locuitori împrăștiți în virtutea legii rurale”. Explicând în detaliu stipulațiile legii de la 13 iunie, au fost infirmate invențiile despre nedreptățirea, chipurile, a birnicilor din comunele coloniale și domeniene, inclusiv a celor de la Noul Caragaci și Tropoclu.¹⁷

La sfârșitul anului 1875, guvernul, în raportul său asupra bugetului, menționa despre realizarea reformei agrare în coloniile și satele domeniene din Basarabia: „Rolurile, corectate și îndreptate în conformitate cu dispozițiunile noii legi, s-au încheiat definitiv, perceperea prețului răscumpărării s-a așezat, iar pe de altă parte, toate măsurile sunt luate ca deodată cu primăvara să înceapă măsurătoarea definitivă a pământurilor”.¹⁸ Evident, documentul oficial a consemnat doar în treacăt faptul încheierii activității de constatare, fără ca autorii lui să poată oferi și alte detalii. Or, în calea spre un final prielnic al procesului împrăștiării coloniștilor și locuitorilor domenienei nu au lipsit diversele obstacole, fără a căror cunoaștere nu se poate aprecia la justa valoare eforturile autorităților române din anii 1874-1875 în vederea modernizării relațiilor agrare din sudul Basarabiei.

În plin proces de desfășurare a activității comisiei pentru comunele de coloniști, prefectul de Bolgrad, D. Cantacuzino, scria în august 1874 ministrului de Interne și președinte al Consiliului de Miniștri, L. Catargiu: „Până astăzi am aplicat legea de împrăștiere fără ajutor armat. În fața însă a diferitelor împrejurări ce s-ar putea ivi, am cerut de la D. Comandant al Escadronului local a-mi pune la dispoziție un număr mai mare de jandarmi pentru plasa Cahul-Prut, unde actualmente se află Comisiunea de împrăștiere (corect, constatare – V.V.)”.¹⁹ Din raportul comandantului escadronului de jandarmi de la Bolgrad, adresat tot Ministerului de Interne în aceleași zile de august, la fel se poate conchide că existau in-

diciile unor eventuale provocări mai ales în plasa Cahul-Prut, motiv pentru care a fost întărită prezența forțelor de ordine în unele comune ale județului.²⁰ Această decizie a fost determinată mai ales de comportamentul sfidător al locuitorilor comunei Curciu, care în zilele de 15-19 iulie 1874 au refuzat să conlucreze cu comisia de constatare, declarând că „pământul este al lor și că nu primesc împrăștierea”, ei amenințând totodată și cu emigrarea în Rusia sau Turcia.²¹ La revenirea comisiei, în 2 septembrie același an, atitudinea unui grup de coloniști din localitate a rămas neschimbată, ei anunțând că „nu primesc Legea de împrăștiere, iar delegatul Vasile Arabagiu, rămânând singur, a declarat că nu poate face nici o lucrare, fiindu-i frică de a nu-l incendia pentru a treia oară, că de două ori i-au dat foc”, adică i-au incendiat gospodăria. Încercările prefectului, sosit personal la fața locului spre a-i convinge pe refuzanți de avantajele împrăștiării, nu au avut succes. În urma unei anchete special ordonată de către procurorul de la Ismail, s-a putut stabili că în acțiunile de nesupunere au fost antrenați în jur de 60 de gospodari, aceștia fiind manipulați de câteva persoane.²² Ținând cont că în rolul comunei pentru achitarea dărilor în anii 1872-1876 erau înscrise 246 de capi de familie²³, ușor se poate observa că nu doreau împrăștierea decât un sfert dintre locuitorii satului. Prin poziția lor recalcitrantă și amenințările la adresa majorității consătenilor, instigatorii nesupunerii periclitau întregul proces de transformare a relațiilor agrare din județul Bolgrad. Afirmările lor cum că ar deține deja pământul demonstrau că ei nu cunoșteau măcar situația de uzufructuari a coloniștilor transdanubieni pe domeniile statului în Basarabia.

Refuzul celor de la Curciu de a accepta legea din 13 iunie 1874 nu a fost o manifestare proprie intereselor sătenilor, protestatarii acceptând în cele din urmă împrăștierea. Că el s-a dovedit a fi expresia unor scopuri politice străine, rezultă din declarațiile celor mai activi participanți la nesupunere. Unul dintre aceștia, Ioan Mola, mărturisea la 6/18 septembrie 1874 că inițial, „când au venit D-ul Prefect cu D-ul Calinderu de a li se propune împrăștierea este adevărat că au primit cu plăcere, dar că în urmă locuitorii, agitați de cine anume nu știe, au declarat împotrivire punându-l în fruntea lor de a se rosti din partea tuturor acelora că ceea ce vor face bolgrădenii vor face și ei, și că sub agitațiunile care urmau între locuitori le-a fost frică să-și rostească voința, temându-se a nu da foc precum s-a întâmplat de au dat dintru întâi D-lui Vasile Arabagiu, precum a ars Vâlceanu Radoff de trei ori, precum a ars Petre Radoff de cinci ori, din care pricină s-a tras omului și moartea”.²⁴ Astfel, s-a dovedit total îndreptățită decizia prefectului de a utiliza forțele de ordine pentru potolirea răzvrătiților contra legilor statului. Adevărații instigatori ai incidentului de la Curciu, care au sperat probabil să tragă mai multe foloase de pe urma acestuia, au încercat mai apoi să speculeze modul de procedare a administrației locale. Deși sătenii implicați în unelțirile antistatale ale unor forțe ostile au acceptat în final împrăștierea,²⁵ către sfârșitul lunii septembrie, adică după consumarea propriu-zisă a evenimentelor, guvernului României i-a fost remisă o telegramă de la Bolgrad. Autorul ei încerca să aprecieze prezența forțelor militare în comuna Curciu drept rezultatul „simplelor ambițiuni” ale prefectului, el imputând funcționarilor județeni comiterea diverselor nelegiuiri, iar în final amenințând chiar cu posibilitatea „unui scandal funest”.²⁶ Expeditorul telegramei era un personaj

cunoscut la Bolgrad, opozant față de politica statului român, și toate învinuirile aduse de el au fost dezmințite de către prefectul D. Cantacuzino.²⁷

O problemă nu mai puțin importantă care s-a ivit cu prilejul împrăștiării a fost prețul răscumpărării pământului stabilit prin art. 13 al legii. În toamna anului 1874, când comisiile de constatare inspectau rând pe rând coloniile și satele domeniene, s-au manifestat nemulțumiri față de suma stabilită, deoarece calitatea pământului din plasele Domeniilor și Ismail era inferioară celei din plasa Cahul-Prut. Locuitorii din colonia Eschipoșos (plasa Ismail), spre exemplu, au adresat o petiție administrației județene cerând a li „se micșora plata răscumpărării”, căci în caz contrar se vedeau „nevoiți a părăsi comuna”. Petiționarii mai scriau: „Vă mai rugăm ca mica noastră comună să se anexeze către comuna Borisofca din plasa Domeniilor, lângă care numai va putea contribui la sarcinile comunale”.²⁸ Ultima doleanță constituia expresia unei probleme mult mai ample cu care s-au confruntat autoritățile județului Bolgrad în procesul împrăștiării plugarilor. Distribuția și răscumpărarea loturilor au însemnat, între altele, deposdarea primăriilor de dreptul supravegheii utilizării întregului pământ ce aparținea satelor coloniale și domeniene, implicit reducerea veniturilor comunale necesare întreținerii, administrației și pentru alte cheltuieli bugetare. În condițiile în care productivitatea muncii în agricultura din sudul Basarabiei rămânea relativ scăzută, iar capacitatea de lucrare a terenurilor arabile era limitată, chiar și un cuantum mare, rezervat familiilor nu asigura neapărat un venit deosebit. Din acest motiv, cultivatorii de la Eschipoșos, sat al cărui număr de familii abia depășea în acel timp cifra de 40²⁹, nu puteau face față plății răscumpărării unor loturi care, după cum se va vedea mai jos, au fost cele mai mari din județul Bolgrad, precum și sumelor necesare pentru întreținerea administrației comunale. Însuși prefectul mărturisea la 3 octombrie 1874 primului ministru L. Catargiu: „Cu aplicarea legii de împrăștiare se modifică mai toate veniturile administrațiilor și ale autorităților care compun acest județ, așadar subsemnatul, în vedere că 1 ianuarie anul 1875 se apropie, de când urmează a se aplica legea de împrăștiare, a fost silit a căuta toate resursele care se pot întrebuința legalmente spre a forma bugetele diferitelor servicii și a restrânge și cheltuielile după maximul veniturilor care se pot crea”.³⁰ În fața acestor dificultăți, statul român a considerat necesar să revină asupra unor prevederi ale legii din 13 iunie 1874, în special asupra art. 13 care stabilea plata răscumpărării pe care urmau să o suporte coloniștii și țăranii de pe domeniile statului.

În ședința Adunării Deputaților din 26 mai 1874, când s-a discutat „Proiectul de lege pentru regularea proprietăților Statului din Basarabia ocupate de locuitorii coloniștii și domenieni”, un grup de parlamentari a propus prețul de 60 de lei desetina, care era cu 20 de lei mai mic decât în întreaga țară. Respingând această inițiativă, I.C. Brătianu arăta: „Mai întâi că nu ne-am dat seama bine dacă pământul poate să fie așa de rău, și eu cred că acest pământ nu este mai rău decât majoritatea pământului care este în țară”.³¹ A subscris acestei opinii și M. Kogălniceanu, care a confirmat că prețul real de piață ar fi mult mai mare, îndemnând pe legislatori: „Nu trebuie să fim atât de darnici încât să dăm mai mult decât trebuie”.³² În urma unor îndelungate discuții în care s-au examinat argumentele tuturor părților, s-a votat pentru prețul de 80 lei desetina. Revenirea la sfârșitul anului 1874 la această

problemă cu ocazia inițiativei executivului țării pentru modificarea legii din 13 iunie era departe de a echivala cu renunțarea la concepția majorității parlamentare. Pentru a înțelege mai bine raționamentele de care s-a condus guvernul când a propus micșorarea prețului la pământul acordat sătenilor din județul Bolgrad, vom reproduce un fragment din raportul ministrului de finanțe P. Mavrogheni, care preciza: „În adevăr, când s-a fixat prețul răscumpărării într-o cifră uniformă și pozitivă, s-au luat de bază toate scutirile de care se bucurau coloniștii în trecut și, toate dările ce plăteau au intrat în calculul făcut pentru evaluarea capitalului răscumpărării. Pe lângă acestea, dacă vom examina mai de aproape efectele legii de față, trebuie să recunoaștem că ea nu aduce preschimbări numai în starea materială a acestor locuitori, impunându-le sarcini mai grele și făcându-i să intre de la începutul anului viitor, pe lângă plata răscumpărării pământului, și la plata tuturor impozitelor. Legea aceasta, chemând pe locuitorii din Basarabia la dreptul de proprietate și la toate drepturile și îndatoririle cetățenilor români, are să transforme cu desăvârșire condițiile sociale în care ei s-au aflat de la așezarea lor și până acum. Ca să dobândim dar rezultatele ce dorim, trebuie să ușurăm pe cât e cu putință o asemenea tranzițiune. Sperăm că Adunarea, animată de același sentiment, va primi scăderea ce propunem de câte 50 de bani pe an din prețul fiecărei desetine, ceea ce ar reduce valoarea desetinei la 7-1 lei”.³³

Eforturile permanente ale statului român pentru perfectarea modalităților de împrumut a coloniștilor și a țăranilor de pe domeniile statului au displicut guvernului de la Petersburg. Expresia acestei atitudini și-a găsit reflectarea în afirmația funcționarului rus D. Polivanov, care cu ocazia reanexării sudului Basarabiei la 1878 aprecia legea împrumutării drept „slab pregătită și precipitat publicată”, mai ales pentru faptul că ulterior s-a procedat la completarea și modificarea ei.³⁴ Deși o asemenea judecată nu avea un real suport, istoriografia sovietică de mai târziu a preluat-o, utilizând-o în scopul subaprecierii efectelor benefice ale politicii agrare românești din județul Bolgrad în anii 1874-1878.³⁵

Promulgarea de către domnitorul Carol I, la 14 februarie 1875, a „Legii pentru modificarea legii din 13 iunie 1874, relativă la regularea proprietății statului din Basarabia” nu a fost de natură să anuleze întreaga activitate de până atunci a comisiilor de constatare. Schimbările și completările aduse legii inițiale nu au afectat esența ei, ci au avut menirea să precizeze unele chestiuni de detaliu. A fost necesară înscrierea în listele de împrumutării a orfanilor care moșteneau acest drept „în numele părintelui lor”.³⁶ Rezultatele constatărilor comisiilor urmau a fi transpuse în viață „până în termen de trei ani de la 1 Ianuar 1875”, ceea ce însemna că până la începutul anului 1878 fiecare comună era obligată să asigure intrarea fiecărui sătean îndreptățit de lege în posesia lotului cuvenit. Potrivit noii redacții a art. 13, prețul desetinei de pământ răscumpărat scădea de la 80 la 70 lei și, prin excepție, în câteva comune acesta era și mai mic, anume 62 lei. Din ultima categorie de sate făcea parte și colonia Noul Caragaci, a cărei populație a emigrat în Rusia la 1861, în locul ei așezându-se câteva zeci de familii din satul Borceag, județul Cahul.³⁷ Noilor locuitori inițial li s-a acordat statutul de coloniști, dar, după ce în 1865 moșia a fost arendată, ei au fost obligați să încheie contract cu antreprenorul și să-i plătească dijmă în condiții foarte grele. Legea împrumutării de la 13 iunie 1874 a fost

întâmpinată de ei cu bucurie,³⁸ însă forțele de opoziție din județul Bolgrad nu au ratat ocazia pentru a atrage atenția opiniei publice despre nedreptățile acestor plugari cărora li s-a promis la început o situație avantajoasă, iar apoi au fost trecuți la categoria contribuabililor, urmând a dispune fiecare familie de câte 10 desetine. În februarie 1875 a fost posibilă doar scăderea prețului la pământul rezervat lor. Cu ocazia delimitării loturilor, acțiune ce s-a desfășurat la 18 mai același an, arendașul terenurilor acestei moșii ce rămăseseră în posesia statului a pretins unele suprafețe din vatra satului și din țărină, afectând interesele locuitorilor. Atitudinea prefectului de Bolgrad, favorabilă cultivatorilor din Noul Caragaci,³⁹ a cauzat unele animozități în relațiile sale cu Administrația Domeniilor Statului, care avea interesul să respecte condițiile contractului de arendare a prisoaselor. Abia în toamna anului 1875, după o corespondență intensă, s-a putut ajunge la un consens, stabilindu-se exact dreptul familiilor asupra loturilor hotărâte și a caselor pe care le-au răscumpărat, precum și dreptul statului asupra părții de moșie rămasă în urma improprietății locuitorilor și a unor stabilimente din vatra satului (locuința arendașului, cârciuma, magaziile etc.).⁴⁰

Acțiunea de delimitare a pământurilor hotărâte prin lege coloniștilor și domeniilor, care s-a intensificat după februarie 1875, a scos în evidență unele dispute cu caracter funciar mai vechi, precum și unele deficiențe în activitatea prefectului. Astfel, un teren de 33 desetine (36,05 ha) din moșia Cișmele (plasa Domeniilor), rezervat încă de administrația rusă bisericii ortodoxe de la Vâlcov⁴¹ și trecut în repetate rânduri din mână în mână, a devenit obiectul unor multiple arende și sub-arende, ajungând a fi stăpânit conform aprecierii prefectului „de cel ce s-a sculat mai dimineată până în primăvara anului curent (1875 – V.V.)”.⁴² Cu sprijinul Ministerului de Interne, prefectura de Bolgrad a reușit să readucă în patrimoniul statului acest pământ aflat fără control și exploatat în mod ilegal. Tot în plasa Domeniilor a fost necesară lichidarea diferendului dintre comunele învecinate Vasilevca și Potcofca, situate în partea de sud-est lângă lacul Chitai, ai căror locuitori formulau reciproc pretenții asupra liniei hotarului ce despărțea terenurile lor agricole.⁴³ Pentru aplanarea conflictelor ce „aveau loc în toată toamna și primăvara”,⁴⁴ la fața locului s-a deplasat prefectul în persoană și, împreună cu inginerii angajați de ambele comune, a procedat la măsurări și verificări. Drept rezultat, a fost descoperit, potrivit afirmațiilor prefectului, un surplus de 410 desetine la Potcofca ce prisosea peste cele rezervate de către comisia de constatare pentru 44 familii (câte 30 desetine). La reclamația locuitorilor din Vasilevca, care avea oferite de comisie doar câte 25 desetine, șeful administrației județului Bolgrad, din proprie inițiativă, a dispus modificarea rolurilor deja pregătite pentru această din urmă comună și completarea cuantumului lor la limita maximă (30 desetine) din contul menționatului surplus. În adresa din 24 octombrie/5 noiembrie 1875 către Administrația Domeniilor Statului el încerca să-și asume un merit deosebit pentru această „găselniță”, considerând că a reușit să împace pe locuitorii nemulțumiți, mai „rămânând și Statului un prisos ca de vreo 200 desetine”.⁴⁵ Contrar așteptărilor însă, Administrația Domeniilor Statului a dezaprobat acțiunea în cauză, interzicându-i prefectului a iniția asemenea lucrări.⁴⁶ Diverse au fost motivele unei atare poziții. Mai întâi că legislația în vigoare nu prevedea participarea nemijlocită a administrației județene la

operația de delimitare. Apoi, era prea evidentă dorința prefectului de a obține și el o diurnă pentru activitatea sa din proprie inițiativă, cerând fără ocolisuri că se consideră „în drept a fi indemnizat din suma de 70.000 lei prevăzută de Corpurile Legiuitoare pentru aplicarea legii”.⁴⁷ În sfârșit, probabil că și funcționarii Administrației Domeniilor Statului au observat falsul admis de prefect. Pentru împrăștierea celor 95 de familii înscrise în roluri (44 la Potcofca și 51 la Vasiliefa) cu câte 30 desetine, erau necesare 2.850 desetine, pe când întreaga moșie dispunea doar de 2.760 desetine pământ utilizabil și 87 desetine suprafață neutilizabilă,⁴⁸ iar prefectul mai promitea statului și un prisos de 200 desetine.

Aplicarea legislației pentru împrăștierea sătenilor din județul Bolgrad a cunoscut și unele dificultăți cauzate de calamitățile naturale. La începutul anului 1875, locuitorii comunelor de pe malul Prutului (plasa Cahul-Prut) s-au pomenit în imposibilitatea de a achita sumele necesare răscumpărării pământului și impozitele ce datorau statului, deoarece zona a fost afectată de seceta cumplită din anul 1874, după care a urmat ravagiul lăcustelor. După mai multe păsuiri de la plata datoriilor acordate de către autoritățile județene, cultivatorii de la Slobozia s-au decis a scoate la licitație pentru a da în arendă „porțiunile de teren cuvenite lor după legea de împrăștiere”.⁴⁹ Luând cunoștință de condițiile contractului alcătuite de consiliul comunal al acestui sat, prefectura le-a respins pe motiv că dezavantajau prea mult pe săteni. A urmat o cerere similară pentru arendarea pământului obținut de către locuitorii coloniei Colibași care a avut aceeași soartă. Când consiliul comunal de la Slobozia a propus „alte condițiuni de arendare, puțin modificate, dar tot dezavantajoase locuitorilor, prefectura le respinse și pe acestea și, prin subprefectură, puse în vedere consiliului comunal că, dacă încă o dată va mai forma și prezenta asemenea condițiuni, va fi dizolvat”.⁵⁰ Abia la 27 septembrie 1875 comitetul permanent de la Bolgrad și-a dat acordul pentru o posibilă arendare, nu însă fără a introduce unele schimbări în favoarea sătenilor.

Între timp, guvernului i-a fost expediată o telegramă prin care concurenții ce nu obținuseră initial dreptul de arendare denunțau decizia prefecturii pentru comuna Slobozia și refuzul acesteia de a confirma contractul solicitat la Colibași.⁵¹ Astfel, problema arendării terenurilor recent obținute de către coloniști a căpătat o largă publicitate. La cererea primului ministru L. Catargiu, prefectura de Bolgrad a fost obligată să dea explicațiile de rigoare prin o serie de rapoarte și telegrame urgente.⁵² Guvernul a mai fost informat despre inițiativa locuitorilor de la Giurgiu-lești de a recurge la practica arendării pământurilor în posesia cărora au intrat de curând.⁵³ Președintele executivului țării nu și-a asumat responsabilitatea de a lua o decizie proprie în această problemă, anunțându-l la 5/17 noiembrie pe prefect: „Chestiunea arendării loturilor este a se supune Consiliului Miniștrilor și deciziunea ce se va lua vi se va comunica”.⁵⁴ În ședința din 6/18 noiembrie 1875, guvernul a luat în dezbatere referatul prezentat de către L. Catargiu în calitate de ministru de Interne, în care se explica situația neobișnuită creată în coloniile de pe malul stâng al Prutului, și a recomandat ministerelor de Interne și Finanțe să permită încheierea contractelor și să dirijeze executarea lor în strictă conformitate cu legislația în vigoare.⁵⁵ Până a fi pus la curent cu decizia Consiliului de Miniștri, prefectul de Bolgrad înștiința la 10/22 noiembrie pe L. Catargiu despre noi oferte de aren-

dare din partea comunelor Văleni și Brânza (plasa Cahul-Prut), care se arătau dispuse să procedeze astfel cu întreaga lor suprafață obținută în urma împrăștiării (adică 3.182 desetine și, respectiv, 2.092 desetine),⁵⁶ precum și a comunelor Pocrofta Nouă cu Babele (plasa Ismail), care erau gata să cedeze arendasilor părți din pământul disponibil (la Pocrofta Nouă 560 desetine și la Babele 3.808 desetine).⁵⁷ Atât primăriile, cât și prefectura pretindeau acest drept în baza art. 74 și 75 din legea comunelor rurale și urbane de la 1864, modificate la 13 martie 1874.⁵⁸ Potrivit actelor legislative menționate, Consiliul comunal, cu consimțământul Comitetului permanent al județului, dispunea de prerogativa reglementării problemelor arendării pentru o perioadă de până la 5 ani.

Ministerul de Finanțe, fiind autorizat să asigure buna desfășurare a operației de arendare a pământurilor foștilor coloniști, a cerut opinia Consiliului de avocați în chestiunea vizată, spre a se convinge de legalitatea preconizatului act.⁵⁹ Răspunsul fiind pozitiv, s-a permis către sfârșitul anului 1875 comunelor Slobozia, Colibași, Văleni, Brânza, Giurgiulești și Cășlița să încheie contracte cu arendașii, ținându-se probabil cont și de observația prefectului de Bolgrad că „numai prin acest mod vor putea locuitorii lipsiți cu totul de mijloace să-și achite dările către Stat”.⁶⁰ Arendându-și moșiile, foștii coloniști obțineau astfel sumele necesare pentru a plăti toate datoriile ce le aveau pentru răscumpărarea pământului. Or, acționând astfel, ei procedau la o vremelnică înstrăinare a terenurilor care constituiau principalul mijloc de asigurare a existenței în virtutea preocupărilor și a modului lor de viață din mediul rural. În situația creată, noii posesori ai pământului (arendășii) impuneau propriile lor condiții. Primele refuzuri ale comitetului permanent de la Bolgrad de a accepta contractele propuse de consiliile comunale au fost determinate nu numai de faptul „că erau dezavantajoase, dar chiar supuneau la clacă pe locuitori pentru acei 5 ani”.⁶¹ După mai multe runde de tratative, s-au obținut un spor de 20 bani la prețul pentru fiecare desetină ce datorau locuitorii statului, precum și exceptarea de la arendă a vetrelor satelor cu viile sătenilor. Toate aceste facilități nu erau însă de natură să asigure nivelul minim de viață și banii necesari pentru obligațiile fiscale anuale. Până la urmă, plugarii din comunele de pe malul Prutului și-au dat consimțământul pentru încheierea învoielilor agricole, ce reprezentau adevărate tocmeli cu provizorii stăpâni ai loturilor obținute de ei conform legii. Chiar și după menționatele îmbunătățiri ale contractelor, era neobisnuit pentru foștii coloniști a fi tratați de fapt ca niște clăcași. La Slobozia, spre exemplu, arendașul intenționa să impună pentru întreaga moșie cota semănăturilor de grâu sau porumb, tot el împărțea capilor de familie locurile de hrană „prin tragere la sorți în diferite localități potrivit cu cultura diferitelor feluri de produse”.⁶² În postura lor de uzufructuari doar, țăranii erau obligați să suporte dijma de 1/5 la cultivarea grâului și 1/6 la cea a porumbului. Grânele pentru arendaș urmau a fi semănate în lanuri separate, secerate și treierate de către locuitori la timpul convenabil acestuia. Produsele agricole pentru arendaș erau depozitate tot prin munca sătenilor „cu vitele, cu uneltele și hrana lor”.⁶³ O adevărată povară o reprezenta și taxa impusă pentru utilizarea innașului, când anual locuitorii din Slobozia aveau a plăti câte 7 lei pentru fiecare cap de vite mari cornute și 1 leu pentru cele mici. Pentru pășunatul ilegal, sătenii erau pasibili de o amendă în sumă de 40 lei, iar pentru neachitarea

ierbăritului puteau îndeplini „munci agricole pe prețurile următoare: 16 lei noi falcea de arat, 16 lei noi falcea de secerat cu căratul la șură și 30 lei noi falcea de prăsit de două ori cu culesul și căratul păpușoilor la coșer, 2 lei ziua cu carul și 1 leu ziua cu mâinile”.⁶⁴ De suprafața rezervată fânațului gospodarii puteau beneficia doar răspunzând dijma „din patru clăi una, și aceasta adusă la șura unde va destina posesorul pe moșie”.⁶⁵ Arendașul mai smulgea comunei și pentru jitărit (paza holdei) „câte două banițe păpușoi bătuți sau patru de știulete, două banițe de grâu, două de orz de fiecare plug”.⁶⁶ Și mai apăsătoare erau condițiile impuse plugarilor de la Giurgiulești. Pe lângă limitarea numărului de vite admise pe imașul satului (doar câte 3 vaci sau 15 oi la desetină), plata anuală pentru pășunat era de 8 lei pentru cap de vită mare cornută și 1.25 lei pentru cap de cea mică.⁶⁷ Locuitorii nu aveau dreptul a-și păste vitele pe la alte moșii, ei fiind obligați să dea arendașului „câte una litră de brânză de mânzare și câte un miel la 100 oi fătătoare”.⁶⁸ În plus, fiecare familie era datoare „a aduce câte două găini pe fiecare an”. Dijma era stabilită de 1/5 la toate culturile semănate, iar partea de roadă cuvenită arendașului trebuia transportată pe socoteala sătenilor la depozitele acestuia. Incluziunea în textul condițiilor a avertismentului la adresa plugarilor ce aveau a lua locuri de hrană că „de le vor lucra rău, vor da dijma din trei una”⁶⁹ reprezenta o încercare de legiferare a eventualelor abuzuri, când țăranii rămâneau la aprecierea calității muncii lor după bunul plac al celui interesat să o conteste. Fiecare familie din Giurgiulești era obligată anual a „munci câte două fâlcii complete, însă una în pâine albă (grâu – V.V.) și alta în păpușoi, amândouă semănându-le, boronind și grăpând bine, secerând, clăind (a pune în clăi – V.V.), aducând la șură, prășind (pentru falcea de porumb – V.V.) de două ori pe an, culegând și aducând la casă... la timp îndată ce vor fi chemați... cu ale lor mijloace fără a pretinde vreo plată”.⁷⁰

Am insistat nu întâmplător asupra condițiilor care se doreau a fi impuse plugarilor de pe malul Prutului în momentele grele când aceștia, fiind împroprietăriți, dar neavând posibilitatea să răscumpere pământul obținut de la statul român, deși prețul stabilit prin lege era scăzut la minimum, și-au scos terenurile la licitație. Arendașii ce dispuneau de sumele necesare au acceptat să facă plățile inițiale pentru arendă, care au fost depuse pentru stingerea datoriilor sătenilor. Acțiunea nici pe departe nu reprezenta o binefacere. Autorii ei urmăreau scopul multiplicării profiturilor printr-o exploatare nemiloasă a țăranilor, fapt ce și-a găsit reflectarea în preconizatele tocmele agricole. Pornirile acestor dornici de căpătuială pe seama sătenilor nu s-au limitat însă numai la condițiile înrobitoare dictate pe cale legală unor oameni ajunși la ananghie. Prin coruperea unor funcționari ai prefecturii, arendașii respectivi au încercat să modifice și cele mai importante prevederi ale contractelor înaintate comitetului permanent pentru confirmare.⁷¹ Faptul, devenit cunoscut, a generat nemulțumirea locuitorilor din comunele cu pricina, care au refuzat să respecte angajamentele tocmai în preajma secerișului din anul 1876.⁷² Prefectura de Bolgrad, unde între timp fuseseră schimbați și prefectul, și directorul, a adoptat o poziție precaută, fără a se implica deschis în conflictul ce lua proporții. La 15 iulie, ministrul de interne Gh. Vernescu cerea șefului administrației județene ca: „În limitele legii să stăruieți de va fi posibil să aduceți pacea și armonia între locuitori și reclamant (arendașul solicitase guvernului protecția – V.V.), spre a se

evita procesul (judiciar – V.V.), pierderea de timp etc.”.⁷³ Prefectul ad-interim, Al. Macedonschi, a încercat împăcarea părților, însă locuitorii au respins orice propunere de ușurare a condițiilor făcute de arendaș. Disponibilitatea ultimului către promisiuni era determinată de teama de „a nu se compromite recolta stând în câmp expusă ploilor”.⁷⁴ Sătenii, având suficiente motive pentru o atare atitudine, au amenințat „că nu pot să-i dea nici o dijmă și, dacă arendașul nu le va permite a ridica recolta, apoi o lasă pe câmp”.⁷⁵ Toate încercările prefectului întru aplanarea conflictului au rămas fără rezultat, locuitorii comunelor acționând cu hotărâre și având încredere în succesul final, ei dispunând probabil de mai multe argumente pentru a demonstra că nerespectarea contractelor a pornit mai întâi din partea arendașului. Drept dovadă, acesta, potrivit relatărilor prefectului, s-a declarat gata să renunțe la contract „fără ca locuitorii să mai aibă necesitate de a-i intenta proces, cu condițiunea însă ca dânsii să-i întoarcă banii, nepretinzându-le nici procente, nici cheltuieli”.⁷⁶

Nu s-au depistat încă documentele necesare pentru a elucida până la urmă soarta acestor contracte de arendă pentru moșiile Slobozia, Giurgiulești, Văleni, Brânza, Cășlița și Colibași. Importantele sume ce au rămas neachitate de către aceste comune în următorii ani (1877-1878) la capitolul răscumpărării pământului⁷⁷ sunt, credem, un indicator sigur al anulării contractelor atât de nefaste pentru locuitorii foști coloniști din județul Bolgrad.

Încrederea exprimată de guvern la sfârșitul anului 1875, după cum rezultă din cele relatate anterior, că în primăvara anului următor se va proceda la măsurarea definitivă a pământurilor conform constatărilor făcute de comisii, în realitate s-a dovedit a fi exagerată. În august 1876, episcopul eparhiei Dunării de Jos, Melhisedec Ștefănescu, s-a adresat ministrului de interne cerându-i sprijinul în urgentarea acțiunii „pentru delimitarea terenurilor bisericesti, conform art. 5 din legea pentru regularea proprietăților statului din Basarabia”. Potrivit relatărilor sale, toate eforturile anterioare la acest capitol nu au avut sorti de izbândă, mai ales din cauză „că până acum, nefiind delimitat totalul terenului, nu se poate deosebi terenul bisericesc”.⁷⁸ Pentru cazul respectiv ministerul a făcut un demers special pe lângă Administrația Domeniilor Statului, mijlocind satisfacerea cererii eparhiei, mai ales că episcopul semnală „greutățile și lipsa clericilor din refuzul de a li se da spre cultivare acest teren”.⁷⁹ Răspunsul Administrației Domeniilor Statului a fost puțin îmbucurător, constatându-se la începutul toamnei anului 1876 că „nu se poate pune la dispoziția preoților și a celorlalți servitori bisericesti terenul destinat prin lege pentru biserică până nu se vor efectua delimitarea, parcelarea și alegerea terenului cu-venit atât bisericii, cât și fiecărui locuitor în parte”.⁸⁰ La acea vreme, reforma agrară în coloniile și satele domeniene din sudul Basarabiei intrase în faza când cu adevărat erau aplicate toate prevederile legii în proprietății de la 13 iunie 1874, completate și modificate în februarie anul următor, cu excepția art. 15, prin care erau stabilite modalitățile delimitării pe teren. Ce urmau să măsoare inginerii în comunele județului Bolgrad? Altfel spus, care erau rezultatele activității comisiilor de constatare, câte familii și cu ce suprafețe se în proprietățile ele? Pentru a răspunde la aceste întrebări, vom examina situația pentru fiecare plasă în mod separat, situație pe care am stabilit-o conform datelor culese din matricolele nominale alcătuite în urma constatărilor de la fiecare comună.

În listele împrăștiatelor pentru plasa Cahul-Prut au fost incluse 4.203 familii de coloniști și 25 contribuabili din 19 comune. Erau cu 417 mai multe decât cele prezente în tabloul de plată a dărilor din perioada 1872-1876.⁸¹ Diferența între numărul sătenilor trecuți în „rolurile cuvenitului period catagraficesc” și al celor admiși la împrăștiare era determinată de dreptul la lot acordat de lege unor categorii de populație ce nu participaseră anterior la achitarea impozitelor: însurătorii „deveniți capi de familie până în ziua promulgării prezentei legi”, vădulele cu copii necăsătoriti, orfanii din părinți coloniști.⁸² Cele mai multe familii cu drept de a obține loturi de hrană din moșiile coloniilor au fost înscrise în listele comunelor Vulcănești (551 capi de familie), Slobozia (361 capi de familie) și Cîsmichioi (294 capi de familie), acestea reprezentând localitățile cu cea mai numeroasă populație și cu cele mai întinse moșii din plasa Cahul-Prut. Quantumul fiecărui împrăștiat la Vulcănești era de 21 desetine 1589 sajeni (23,61 ha), la Slobozia de 20 desetine 1958 sajeni (22,7 ha) și la Cîsmichioi de 27 desetine 1355 sajeni (30,05 ha), întreaga suprafață oferită în proprietatea particulară constituind, pentru cele trei comune, 11.935 desetine 1939 sajeni (13.010,028 ha), 7.576 desetine 2312 sajeni⁸³ (8.258,89 ha) și respectiv 8.103 desetine 2370 sajeni (8.833,35 ha).⁸⁴ Tabelele cu cei mai puțini capi de familie desemnați pentru împrăștiare au fost completate în comunele Împutita, Etulia, Giurgiulești și Căslita. Dacă în primele trei sate cota de pământ rezervată fiecărui gospodar se apropia sau depășea suprafața de 30 desetine (la Împutita, pentru coloniști indicele de 42 desetine 2224 sajeni – 46,89 ha – era cel mai înalt din întreaga plasă Cahul-Prut), la Căslita ea se echivala doar la 19 desetine 1284 sajeni (21,29 ha). Cele mai mici quantumuri au revenit foștilor coloniști din comunele Văleni și Brânza, respectiv 14 desetine 1763 sajeni (16,06 ha) și 15 desetine 664 sajeni (16,65 ha), fapt ce se explică prin suprafețele reduse ale acestor moșii. Întinderea limitată a terenurilor disponibile și numărul relativ mare al împrăștiatelor au determinat o cotă sub 20 desetine ce revenea familiilor de la Barta, Fricăței și Anadol.⁸⁵ Locuitorii comunelor Hagi-Abdula, Curciu, Cartal, Satul Nou și Bulboacă s-au ales cu suprafețe pentru fiecare cap de familie în mărime de la 21 la 28 desetine. Mărimea suprafețelor acordate pentru parcelare s-a stabilit în mod separat pentru fiecare comună. Cu ocazia reformei agrare, statul nu a renunțat la porțiunile de moșii ale coloniilor pe care le administra anterior în regie proprie sau le folosea pentru satisfacerea unor interese de apărare, cum a fost cazul delimitării la 1865 a unei fâșii „în toată întinderea cordonului de treizeci stânjani lărgime de la malul natural al Dunării pentru fânete și legume ale grănicerilor”. Tot atunci, „din pământurile slobode” ale coloniilor Giurgiulești, Anadol, Fricăței, Caragaci, Cartal, Barta, Satul Nou (plasa Cahul-Prut), Babele și Cairaclia (plasa Ismail) au fost rezervate 1.710 desetine (1.868 ha) pământ de arătură pentru grănicerii pichetelor de la Dunăre.⁸⁶ Statul și-a adjudecat chiar 1.119 desetine (1.223 ha) din suprafețele utilizate de coloniștii plasei Cahul-Prut până la împrăștiare. Astfel, dacă cele 19 comune, conform tablourilor dărilor de la 1866 și 1872, plăteau pentru uzufructul a 97.302 desetine 1704 sajeni (106.303,63 ha),⁸⁷ cu ocazia reformei agrare cultivatorii plasei intrau în posesia a 96.183 desetine 1242 sajeni (105.080,48 ha), între care 250 desetine (273,13 ha) erau orânduie celor 25 contribuabili necoloniști.⁸⁸

În raport cu mărimea cuantumului au fost stabilite și taxele anuale obligatorii pentru fiecare satean împroprietărit. Calculată la câte 6 lei 20 bani desetina,⁸⁹ suma achitată era unică pentru familiile unei comune, dar diferită de la sat la sat, cea mai ridicată fiind pentru foștii coloniști care obțineau mai mult pământ. Astfel, dacă un plugar de la Văleni urma să plătească câte 91 lei 37 bani, iar de la Brânza câte 94 lei 72 bani, fiecare cap de familie din comuna Împuțita datora anual fiscului 226 lei 15 bani, iar din comuna Caragaci câte 191 lei 69 bani.⁹⁰ Contribuabilii necoloniști achitau suma constantă de 62 lei. Aceste datorii erau suportate individual de beneficiarii împroprietăririi, adică de agricultorii înscrși în listele comisiei de constatare. Legea din 13 iunie 1874, cu completările ei ulterioare, preciza prin art. 14 că „fiecare comună rămâne răspunzătoare către Stat pe tot intervalul de 15 ani pentru sumele cuvenite fiscului”,⁹¹ fapt ce nu diminuă cu nimic dreptul particular al sâtenilor asupra loturilor obținute. Pentru asigurarea cuvenitei despăgubiri, comuna era împuternicită a apela la legea de urmărire, prerogativă care rămânea valabilă doar pe parcursul a 15 ani prevăzuți de lege. Din arătatele motive au fost estimate și sumele ce urmau a fi depuse anual în contul statului de fiecare comună. La acest capitol locuitorii de la Vulcănești s-au plasat indiscutabil în fruntea tuturor, cu 74.004 lei 81 bani, fiind urmați de către vecinii de la Cismichioi, cu 50.244 lei 60 bani, și Slobozia, cu 46.977 lei 84 bani. Sume relativ înalte aveau de suportat agricultorii de la Hagi-Abdula, Caragaci, Curciu, Bulboaca, Colibași, în schimb comunele Giurgiuilești și Etulia, care aveau un număr mai redus de familii împroprietărite, au răspuns anual doar cu câte 23.191 lei 20 bani și 23.250 lei 70 bani. În total, cultivatorii plasei Cahul-Prut urmau să plătească anual, conform evaluărilor comisiei de constatare, 596.356 lei 2 bani, sumă necesară pentru răscumpărarea terenurilor trecute în proprietatea lor individuală.

O activitate similară a desfășurat comisia pentru comunele coloniale și în plasa Ismail, unde de asemenea au fost utilizate inițial rolurile fiscale din perioada 1872-1876. Locuitori cu statut de membri ai comunităților coloniale au fost atestați în 19 sate, deși împroprietărirea s-a făcut în 21 așezări rurale, trecute în tabloul comunelor rurale încă la 1864.⁹² În fostele colonii Tropochu și Noul Caragaci, toți cultivatorii au fost trecuți în categoria birnicilor, ei primind doar câte 10 desetine de familie. Din cauza divizării moșiilor la 1856/57, când s-a trasat noua frontieră româno-rusă în sudul Basarabiei, terenurile rămase la dispoziția populației din coloniile Bolgrad și Tabac au fost insuficiente pentru împroprietărirea cu loturi mai mari de 10-11 desetine.⁹³ Cele mai multe însă dintre comunele plasei Ismail au dispus de terenuri întinse pentru asigurarea unor însemnate cantumuri, chiar dacă prezența contribuabililor necoloniști a fost aici cea mai numeroasă din întreg județul Bolgrad. Partea de pământ ce revenea fiecărui colonist împroprietărit din satele Eschipoș, Caracurt, Tașbunar, Pocrofta, Banofca depășea limita de 40 desetine.⁹⁴ Peste 30 desetine măsurau terenurile oferite plugarilor de la Dermendere, Cairaclia, Vaisal, Fântâna Zânelor. În mai multe comune, suprafața totală acordată în proprietate particulară se ridica la peste 7 mii desetine, la Babele peste 8 mii, la Congaz peste 10 mii, iar în târgul Bolgrad peste 11 mii desetine.⁹⁵ Cu ocazia aplicării legii din 13 iunie 1874, cele 4.552 familii de cultivatori din plasa Ismail, între care 230 erau birnici necoloniști, au intrat în posesia a 108.440 desetine, adică

118.470,7 ha, obținând în plus 863 desetine (942,8 ha) față de suprafața ce o foloseau în calitate lor de uzufructuari până la înproprietărire.⁹⁶ Deși în număr aproape egal cu cei din plasa vecină Cahul-Prut, coloniștii din plasa Ismail căpătau comparativ mai mult pământ, iar înscrierea în liste a mai multor birnici necoloniști era rezultatul intenselor procese migraționiste din trecutul nu prea îndepărtat, când mai multe familii de coloniști au plecat „în partea rusească a Basarabiei”, revenind mai târziu însă la locurile părăsite, ceea ce nu s-a întâmplat cu emigranții de la Tropoclu și Noul Caragaci, în locul lor venind altă populație. Foștii coloniști care și-au abandonat din diferite motive căminele lor nu au mai fost admiși la revenire în comunitățile coloniale, deoarece însăși Constituția țării de la 1866, prin art. 3, stipula: „Teritoriul României nu se poate coloniza cu populațiuni de gîntă străină”.⁹⁷

Întinsele suprafețe obținute au determinat și creșterea obligațiilor pecuniare pentru locuitorii plasei Ismail. Sumele datorate de familiile înproprietărite s-au calculat ținându-se cont de prețul stabilit prin lege și de mărimea cuantumului din fiecare comună. Unica excepție a fost costul modificat de 5 lei 20 bani per desetină pentru plugarii de la Tropoclu, Noul Caragaci și Eschipolos.⁹⁸ Drept urmare, la aceste comune, precum și la Tabacu, ratele anuale de răscumpărare a pământului au fost cele mai reduse, până la 10 mii lei. Datoria relativ scăzută a sătenilor de la Pocrofta se explică prin numărul relativ scăzut al familiilor incluse în listă de către comisie. Urmau mai multe sate ai căror plugari, fiind și mai numeroși și cu loturi mai mari, trebuiau să răspundă anual de la 22 mii lei (Fântâna Zânelor) până la 34.348 lei (Enichioi). Comunele Caracurt, Tașbunar, Cișma Văruită, Vaisal, Sichiirlchidai reprezentau categoria de colonii care plăteau sume între 42 mii și 48 mii lei. Țăranii cultivatori de la Babele (277 capi de familie) trebuiau să depună în contul statului 50.859 lei, cei de la Congaz 62.565 lei, suma record de 70.499 lei fiind înregistrată în localitatea Bolgrad.⁹⁹ Pentru întreg pământul în stăpânirea căruia intrau cu ocazia transpunerii în practică a prevederilor legi înproprietăririi de la 13 iunie 1874 și a modificărilor ei ulterioare, plugarii din plasa Ismail urmau să achite în termenul stabilit inițial o anuitate de 669.752 lei.¹⁰⁰

Parametrii procesului înproprietăririi s-au dovedit a fi mult mai modesti în plasa Domeniilor din județul Bolgrad. Motivele acestui decalaj au fost diverse. Statutul anterior al sătenilor domenieni moștenit de la Rusia țaristă și menținut de către administrația românească după 1857 a împiedicat desfășurarea unei activități economice similară cu cea din colonii (mai împovăritoare erau prestațiile fiscale, mai puțin pământ aveau la dispoziție comunele și familiile de cultivatori etc.). Suprafețele reduse au determinat și stabilirea prin legea de la 13 iunie 1874 a limitei maxime a cuantumului de 30 desetine pentru țăranii domenieni.¹⁰¹ În cele 22 comune ale plasei se afla o populație mai puțin numeroasă în comparație cu coloniile; drept rezultat, în listele pentru înproprietărire comisia a înscris doar 2.673 capi de familie, 22 dintre ei nefiind înscrși în comunitățile domeniene, ci doar în calitate de birnici, locuitori în satele de pe domeniile statului.¹⁰² În nici una din comunele plasei Domeniilor nu a fost posibilă completarea listelor de înproprietăriti, ce ar fi depășit numărul de 200. S-a ajuns doar aproape de cifra indicată la Zolocari (197 familii), Caramahmet (193 familii), Cișmele (183 familii), Cășlița (181 familii), Nerușai (178 familii). În cele mai multe din satele domeniene, cifra familiilor

împroprietărite varia între 100 și 168 (Jibrienii, Baccialia cu Spasca, Furmanca, Șagani, Drăculea, Dimitrofeșca, Ciamașir, Hasan-Spaga, Galilești, Hagi-Curda). În localitățile Borisofca, Muravleșca, Chitai, Caracicov, Vasilieșca și Potcoșca, din diferite motive, dar mai ales din cauza unei slabe prezențe a populației, nu a fost posibilă atingerea măcar a numărului de 100 a capilor de familie împroprietăriți. Cu excepția comunelor Zolocari și Furmanca, ale căror cunantunuri au fost cele mai reduse, cultivatorii din plasa Domeniilor au beneficiat de terenuri în limitele de 20-30 desetine.¹⁰³

În raport cu numărul sătenilor incluși în listele comisiei de constatare și cu suprafețele obținute de ei s-au calculat anuitatea pentru fiecare familie și datoriile comunelor la acest capitol. De notat că locuitorii din opt sate domeniene au beneficiat de scăzământul la prețul desetinei introdus prin completările la legea împroprietăririi făcute în februarie 1875. Sumele evaluate pentru majoritatea comunelor s-au situat sub 20 mii lei. Numai la Nerușai, Caramahmet și Cișmele acest indice a depășit cifra de 30 mii.¹⁰⁴ Astfel, statul român a oferit celor 22 de sate domeniene o suprafață de 66.316 desetine (72.450,23 ha) pentru împroprietărirea locuitorilor plugari, urmând ca aceștia să răspundă anual cu suma de 390.577 lei.¹⁰⁵

În urma activității comisiilor de constatare, au fost inspectate 62 comune ale coloniștilor și ale țăranilor domenieni, prezente la 1874/75 în județul Bolgrad, fiind recunoscut dreptul de împroprietărire în baza legislației existente unui număr de 11.453 săteni cultivatori. Aceste categorii de populație cu un statut special au intrat în posesia a 270.940 desetine (296.002 ha), pe care urmau a le răscumpăra eșalonat plătind anual, într-un interval de 15 ani, câte 1.629.685 lei. Statul român proceda la înstrăinarea terenurilor ce-i aparțineau de drept pentru a le oferi la un preț extrem de modest celor care le-au exploatat până atunci doar în calitate de uzufructuari, chiar dacă cea mai mare parte a populației coloniilor și satelor domeniene o alcătuiau neromânii. Scopul principal al acestei acțiuni a fost nu discriminarea pe motiv etnic, ci asigurarea condițiilor favorabile modernizării relațiilor agrare în extremitatea de est a României, pe care o constituia atunci județul Bolgrad.

La începutul anului 1877, Administrația Domeniilor Statului atenționa Ministerul de Interne despre apropierea zilei de 1 ianuarie 1878, când se încheia termenul stabilit de lege pentru finalizarea operației de delimitare a pământului ce aparținea deja locuitorilor din colonii și satele domeniene. Între timp a fost elaborat un regulament special,¹⁰⁶ prevăzut încă de legea din 14 februarie 1875 pentru orânduirea a „toată materia acestor delimitări”.¹⁰⁷ Procedând în baza menționatului document, Administrația Domeniilor Statului a solicitat Ministerului de Război „să execute delimitarea și parcelarea pământurilor cuvenite locuitorilor”.¹⁰⁸ Guvernul a apelat la serviciile topografilor militari, deoarece „nici o societate particulară nu putea să termine această lucrare în scurtul termen ce a rămas până la cel prescris de lege”. În plus, prețul propus de către departamentul armatei și modalitatea răspunderii plății erau cele mai convenabile. În octombrie 1876, fiecare comună a județului Bolgrad a primit oferta de încheiere a contractelor pentru executarea delimitării, fiind obligate a suporta cheltuielile necesare.¹⁰⁹ La insistența Administrației Domeniilor Statului, prefectura de la Bolgrad abia în luna februarie a anului următor (1877) reușise să obțină contractele de la toate consiliile comunale, cu ex-

cepția primăriei localității Bolgrad. Au urmat unele tergiversări provocate de Comitetul permanent al prefecturii, actele necesare Administrației Domeniilor Statului fiind expediate abia la 4/16 martie, în timp ce adunarea banilor de la comune nici nu începuse. La 3 mai același an, ministrul de interne prevenea pe prefectul de Bolgrad despre responsabilitatea ce o purta pentru lipsa mijloacelor financiare datorate de comune, o parte din ele fiind necesare la cumpărarea din străinătate a instrumentelor speciale destinate măsurătorii.¹¹⁰ Sarcina s-a dovedit a fi destul de dificilă, prefectura lovindu-se de pasivitatea atât a plugarilor care nu se grăbeau a răspunde cu acești bani, cât și a funcționarilor locali care, în condițiile declanșării războiului româno-ruso-turc, au devenit mai puțin receptivi la dispozițiile superiorilor, cum a fost cazul subprefectului plasei Domeniilor, demis în ultimă instanță.¹¹¹ Sumele adunate pe parcursul lunii mai 1877 erau foarte modeste, ele fiind insuficiente pentru realizarea obiectivului propus. Amplificarea operațiunilor militare la sud de Dunăre din vara anului 1877 și concentrarea pe front a ofițerilor însărcinați cu măsurătorile au constituit un alt serios impediment în calea finalizării delimitării loturilor acordate prin lege coloniștilor și țăranilor domenieni. În momentul reanexării sudului Basarabiei de către Rusia, în toamna anului 1878, problema era încă nerezolvată, fapt consemnat ulterior și în unele surse rusești.¹¹²

În perioada 1 ianuarie 1875 – 1 octombrie 1878, sătenii împroprietăriți din județul Bolgrad au trebuit să achite și primele rate anuale pentru răscumpărarea pământului conform proceselor verbale încheiate de către comisiile de constatare. Din diferite motive, aceste plăți s-au efectuat cu întârziere, fenomen cu care statul român a trebuit să se împace până la urmă. Cu ocazia reanexării județelor sud-basarabene de către Imperiul Rusiei, administrația românească a pregătit un tablou special al tuturor restanțelor fiscale rămase asupra foștilor coloniști și țărani domenieni, inclusiv datoriile pentru răscumpărarea pământului.¹¹³ În baza acestor date oferite de către Ministerul Finanțelor la 1878, am alcătuit tabele pentru fiecare plasă, o astfel de prezentare oferind, credem, posibilități mai mari în oglindirea procesului achitării sumelor datorate prin lege de către cultivatorii împământeniți din județul Bolgrad. Toate comunele și-au respectat această obligațiune în 1875, cu excepția plugarilor de la Curciu, asupra cărora rămânea în acel an restanța de 269 lei 52 bani, în comparație cu întreaga sumă datorată, de 37.386 lei 75 bani.¹¹⁴ În anul 1876, la fel, nu au fost atestate rămășițe de plată în plasa Cahul-Prut decât 90 lei 81 bani la Slobozia. O schimbare bruscă s-a produs pe parcursul anului 1877, când doar trei comune, Barta, Etulia și Cartal, au reușit să achite banii ce-i datorau statului pentru pământul oferit. Numai 77 lei 20 bani au lipsit locuitorilor de la Giurgiulești pentru a nu se număra între restanțierii din acel an. Sume relativ mici au rămas în contul datoriilor neîmplinite de cultivatorii satelor Brânza, Bulboaca, Văleni, Satul Nou. În schimb, comuna Slobozia nu a răspuns nimic din rata anuală stabilită cu ocazia împroprietăririi. Importante restanțe pentru anul 1877 s-au semnalat în comunele Colibași (96,7% din suma datorată), Hagi-Abdula (88,7%), Curciu (84,7%), Vulcănești (68,5%). În total, sătenii împroprietăriți din localitățile plasei Cahul-Prut datorau statului pentru anul 1877 suma de 251.312 lei 54 bani, care alcătuia 42% din volumul integral al plăților răscumpărării pământului.¹¹⁵ Obligațiile pecuniare neîmplinite s-au manifestat ca o trăsătură distinctă anului 1878, când

s-au făcut simțite probabil și mai mult efectele războiului, inclusiv perspectiva reanexării sudului Basarabiei de către Rusia. Retragera administrației române s-a produs în octombrie 1878, fapt ce permite a consenma dreptul legal al statului român la 3/4 din suma anuală cuvenită proprietarului inițial al pământului acordat coloniștilor și țăranilor domenieni din județul Bolgrad. Aceasta fiind de 447.267 lei în plasa Cahul-Prut și, raportată la 198.861 lei 50 bani achitați de comunele plasei (cifra a fost obținută prin scăderea restanțelor de 397.494 lei 47 bani din plata totală obligatorie de 596.356 lei 2 bani), oferă rezultatul final de 44,5%, partea banilor depuși în visteria statului în comparație cu întreaga sumă ce se cuvenea pentru primele nouă luni ale anului 1878.¹¹⁶ Or, se impune precizarea că nu toate comunele au participat în mod echitabil la această operație de stingere a datoriilor. În contul a nouă sate (Fricăței, Caragaci, Colibași, Cășlița, Hagi Abdula, Brânza, Văleni, Bulboaca și Slobozia) au rămas restanțe echivalând cu trei pătrimi din sumele anuale obligatorii pentru fiecare.¹¹⁷ Faptul dovedește că pentru 1878 ele nu au reușit să efectueze nici o plată în contul răscumpărării pământului. Restul comunelor și-au achitat asemenea obligații doar parțial.¹¹⁸

O evoluție similară a cunoscut și plasa Ismail, ale cărei comune în 1876 au vărsat în casa statului practic întreaga sumă hotărâtă, cu excepția satelor Tabac (5.530 lei 55 bani), Erdecburnu (1.098 lei 97 bani) și urbea Bolgrad (168 lei 2 bani). În anul următor, 1877, plata pentru pământ a fost restituită doar pe jumătate la scara întregii plase (47%), cele mai mari datorii rămânând în contul comunelor Babele, Caracurt, Congaz, Erdecburnu, Cairaclia, Tașbunar.¹¹⁹ Numai contribuabilii de la Tropoclu și Noul Caragaci au reușit să evite situația de restanțieri. Datorii neînsemnate s-au constatat în comunele Eschipolos, Șichirlichitai, Vaisal, Duluchioi, Fântâna Zânelor. În 1878, numai plugarii de la Tropoclu și Noul Caragaci au reușit să mai răspundă cu 860 lei, iar cei din târgul Bolgrad, 7.064 lei. Erau ultimii bani pe care foștii coloniști din plasa Ismail îi depuneau în visteria României pentru obținerea dreptului de proprietari funciari, deși datorau acestui stat mult mai mult decât acele câteva mii de lei adunate tocmai de cultivatorii cu cele mai mici loturi. Toate celelalte comune nu au achitat pentru anul 1878 nici un ban, în registrul datoriilor fiind trecute numai 3/4 din sumele anuale ce datorau pentru zecile de mii de desetine trecute în proprietatea particulară a locuitorilor plugari.

O atitudine de alt gen față de obligațiile răscumpărării pământului au manifestat foștii țărani domenieni. Primele rămășițe de plată la acest capitol au apărut în 1877, când sătenii de la Baccialia, Spasca și Cișmele (toate aceste trei comune sunt învecinate) nu au putut achita 9.268 lei 96 bani, care alcătuiau doar 18,5% din anuitatea ce o datorau împreună.¹²⁰ Ele au fost și singurele care în anul următor (1878) nu au putut compensa nimic din banii cuveniți fiscoiului în primele nouă luni. Megieșia comunelor menționate, precum și dificultățile pecuniare resimțite și în anul următor ne fac să credem că au fost victima unor eventuale calamități naturale frecvente în stepa aridă sud-basarabeană (grindină, furtuni, lăcuste, inundații etc.). Cultivatorii din majoritatea satelor plasei Domeniilor au reușit însă, până la retragerea administrației românești, în octombrie 1878, să reducă întrucâtva din datoriile lor față de statul care i-a înproprietărit. Astfel, către momentul reanexării părții de sud a Basarabiei, comuna Caraciov avea cea mai mică restanță (540 lei 86

bani), care reprezenta doar 6,8% din plata ce o datora la acest capitol timp de nouă luni ale anului. Mai puțin de jumătate din datoriile pentru pământul obținut rămasese în contul comunelor Drăculea, Furmanca, Galilești.¹²¹ Între 50-65% se situa acest indice în comunele Hasan-Spaga, Cășlița, Muravleuca, Jivrieni, Ciamașiru, Chitai, Borisofca. Suma totală a restanțelor pentru anul 1878, de 198.928 lei 94 bani, constituia 67,9% sau 2/3 din banii ce urmau a fi achitați de către comunele domeniene în perioada 1 ianuarie – 1 octombrie 1878. Era cel mai scăzut procent al datoriilor pentru răscumpărarea pământului între cele trei plase ale județului Bolgrad. Volumul integral al tuturor restanțelor foștilor coloniști și țărani domenieni din sudul Basarabiei se ridica în toamna anului 1878 la peste 1.657.000 lei.¹²²

Împroprietărirea coloniștilor și țăranilor domenieni de către statul român în ultimii ani de administrare a Basarabiei meridionale a reprezentat actul final de lichidare definitivă a privilegiilor unor categorii deosebite de populație. După anularea tuturor deosebirilor sociale și introducerea în România a principiilor egalității tuturor cetățenilor în fața legii, menținerea unor grupuri de locuitori cu drepturi și obligații diferențiate, cum erau sătenii din comunele județului Bolgrad, devenise o anomalie. Deși anterior au fost întreprinse unele acțiuni importante cu caracter administrativ în vederea lichidării unei asemenea strări de lucruri, problema nu putea fi soluționată atât timp cât rămânea în picioare vechiul regim funciar, cât nu era înlăturată baza economică a sistemului proprietății de stat sub forma comunităților coloniale și domeniene cu caracter închis organizate de Rusia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Actul împroprietăririi a sfârșit barierele ce mențineau de decenii această populație în limitele stricte ale statutului colonial, care nu permitea pătrunderea relațiilor de piață în agricultura din sudul Basarabiei. Din momentul aplicării legislației românești pentru împroprietărirea coloniștilor și domenienilor, acestea au încetat să mai constituie o piedică. Prin legalizarea proprietății funciare particulare pe pământurile coloniilor și satelor domeniene, locuitorii acestora deveneau liberi în activitatea lor economică. Din foști uzufructuari ei deveniseră proprietarii pământului ce-l lucrau. Statul român s-a îngrijit să faciliteze în limitele posibilului realizarea acestui obiectiv prin simplificarea procedurii de vânzare-cumpărare a pământului, acordarea celor mai întinse suprafețe disponibile, micșorarea prețurilor, prelungirea termenului pentru achitarea sumelor datorate de către sătenii împroprietăriți.

Deși județul Bolgrad se afla în teritoriul care în trecutul nu prea îndepărtat a constituit spațiul unor masive colonizări efectuate de Rusia și drept rezultat românii reprezentau o minoritate, executivul țării, procedând la împroprietărirea agricultorilor de aici, a depășit orice prejudecăți ce ar fi dezavantajat pe reprezentanții altor etnii. Spre exemplu, în timp ce familiile românești de la Noul Caragaci și Tropoclu așezate în locul coloniștilor emigrați și trecute în categoria birnicilor au primit doar câte 10 desetine, capii de familie bulgari de la Tașbunar, Cairaclia, Banofca și albanezii de la Caracurt au intrat în posesia unor loturi de patru ori mai mari. Din cauza lipsei de pământ au primit suprafețe mai mici la împroprietărire bulgarii de la Bolgrad și Tabacu, românii de la Văleni și Brânza. Prin politica agrară promovată de statul român s-a încercat crearea unor condiții egale pentru toți locuitorii județului Bolgrad, fără nici o deosebire în privința originii lor etnice.

Note

1. N. Adăniloae, D. Berindei, *Reforma agrară din 1864*. București, 1967, p. 347.
2. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. II. București, 1989, p. 999-1088.
3. V. Văratec, *Aplicarea legii rurale de la 1864 în județul Cahul*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. X, 1996, p. 121, 128.
4. O prezentare detaliată a legilor românești privind transformarea relațiilor agrare din Basarabia meridională a se vedea în: Liviu P. Marcu, *Aspects juridiques de la réforme agraire dans les villages de la Moldavie meridionale (1874)* – „Recherches sur l'histoire des institutions et du droit”, XI-XII, 1986-1987, p. 45-56; V. Văratec, *Legislația agrară românească pentru înproprietărirea țăranilor din sudul Basarabiei (1857-1878)*, „Revista istorică”, nr. 1-2/1994, p. 101-112.
5. *Codul General al României (Coduri. Legi și Regulamente)*, 1858-1939, vol. IV, ed. a III-a, București, 1941, p. 228.
6. „Monitorul Oficial”, nr. 146, din 6 iulie 1874.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*.
14. Redactor al acestui ziar era T. Boldur-Lătescu, care a fost bănuț de complicitate la evenimentele din Iași la 3 aprilie 1866. (Vezi: T. Boldur-Lătescu, *Adivărul ade-vărat. Răspunderea la articolul din „Vocea Națională”*, subscris X-Y, din 5 aprilie 1866, Cernăuți, 1866).
15. Cf. Z. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, București, 1899, p. 203.
16. „Monitorul Oficial”, nr. 151, din 12/24 iulie 1874.
17. *Ibidem*.
18. Cf. Z. Arbore, *op. cit.*, p. 204.
19. Arhivele Naționale București (se va cita: ANB), Fond. Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 133/1872, f. 8.
20. *Ibidem*, f. 9.
21. *Ibidem*, f. 12 v.
22. *Ibidem*, f. 16.
23. *Ibidem*, Fond. Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Bunuri mici, dosar 33/1871, f. 36 v, 62.
24. *Ibidem*, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 12 v, 23.
25. *Ibidem*.
26. *Ibidem*, f. 39, 39 v.
27. *Ibidem*, f. 41.
28. *Ibidem*, f. 45 v.
29. *Ibidem*, Fond. Min. Agr. și Domen., Bunuri mici, dosar 33/1871, f. 36 v.
30. *Ibidem*, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 37.
31. „Monitorul Oficial”, nr. 137, din 23 iunie/5 iulie 1874.
32. *Ibidem*.
33. *Ibidem*, Fond. Parlament, dosar 553/1874-1875, f. 23 v.
34. Arhiva științifică a Academiei de Științe a Republicii Moldova (Chișinău), Fond. 40 inv. 1, dosar 7, f. 148.
35. I. Grosul, I. Budac, *Očerchi istorii narodnogo hozeaistva Bessarabii (1861-1905 gg)*, Chișinev, p. 142; *Istoria narodnogo hozeaistva Moldavskoi SSR*, T. 2, Chișinev, 1977, p. 136.

36. „Monitorul Oficial”, nr. 39, din 19 februarie/3 martie 1875.
37. ANB, Fond. Min. Int., Div. rurală comunală, dosar 36/1864; Fond. Min. Agric. și Domeni., Bunuri mici, dosar 231/1865.
38. *Ibidem*. Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 4, 4 v, 49.
39. Poziția prefectului a fost determinată de atenția sporită a opozițanilor săi din partea locului, care foloseau această problemă spre a tensiona atmosfera în județ.
40. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 116-118.
41. Faptul este reflectat și pe un plan al moșiei executat la 1851 de către serviciul gubernial cartografic al Basarabiei (Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond. 11, inv. 1, dosar 110).
42. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 51.
43. Conform cadastrului realizat de autoritățile țariste până la 1857, ambele sate dispuneau de o singură moșie cu suprafața totală de 2.847 destine (3.110 ha). A se vedea: V. Văratec, *Sudul Basarabiei revenit în componența Principatului Moldova la 1857 (Teritoriul și populația)* – „Destin Românesc”, 2/1995, p. 23.
44. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 79.
45. *Ibidem*, f. 79 v.
46. *Ibidem*, f. 78.
47. *Ibidem*, f. 107 v.
48. V. Văratec, *Sudul Basarabiei revenit în componența Principatului Moldova la 1857 (Teritoriul și populația)*, în „Destinul Românesc”, 1995, nr. 2, p. 23.
49. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 121 v.
50. *Ibidem*.
51. *Ibidem*, f. 68.
52. *Ibidem*, 69-71 v, 73-76 v.
53. *Ibidem*, f. 75.
54. *Ibidem*, f. 72.
55. *Ibidem*, f. 77, 77 v, 82, 83.
56. Pentru pământul obținut de către cultivatorii de la Văleni și Brânza în rezultatul aplicării legii împrăștiării, a se vedea: ANB, Fond. Reforma agrară din 1864, dosar 1870, f. 34 v-42 v.
57. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 81.
58. Legea pentru comunele urbane și rurale a Principatelor Unite Române, p. 23-24; Izmailskÿ uezd Bessarabckoi gubernii, f.a., p. 69 v.
59. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 84.
60. *Ibidem*, f. 88-88 v.
61. *Ibidem*, f. 74.
62. *Ibidem*, f. 124.
63. *Ibidem*, f. 124 v.
64. *Ibidem*, f. 128.
65. *Ibidem*.
66. *Ibidem*.
67. *Ibidem*, f. 123.
68. *Ibidem*.
69. *Ibidem*, f. 123 v.
70. *Ibidem*.
71. *Ibidem*, f. 120.
72. *Ibidem*, f. 125.
73. *Ibidem*, f. 138.
74. *Ibidem*, f. 139.
75. *Ibidem*, f. 139 v.
76. *Ibidem*.

77. *Ibidem*, Fond. Min. Finanțe, dosar 16/1878, f. 221-235.
78. *Ibidem*, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 140.
79. *Ibidem*, f. 140 v.
80. *Ibidem*, f. 142, 143.
81. *Ibidem*, Fond. Min. Agric. și Domen., Bunuri mici, dosar 33/1871, f. 62.
82. „Monitorul Oficial” din 13/25 iunie 1874 și din 19 februarie/3 martie 1875.
83. 1 desetină = 2400 sajeni pătrați (1 desetină = 10.925 m²; 1 sajen pătrat = 4.5522 m².
Vezi: „Monitorul Oficial”, nr. 116, din 15/28 august 1918.
84. A se vedea tabela 1.
85. *Ibidem*.
86. ANB, Fond. Min. Agric. și Domen., Bunuri mici, dosar 238/1865, f. 5 v.
87. *Ibidem*, dosar 43/1869, f. 17; dosar 33/1871, f. 62.
88. A se vedea tabela 1.
89. Conform modificărilor din februarie 1875 la legea împroprietăririi, pretul stabilit reprezenta 2 lei 22 bani procentul răscumpărării și 3 lei 98 bani amortizarea („Monitorul Oficial”, nr. 39, din 19 februarie/3 martie 1875).
90. A se vedea tabela 1.
91. *Codul General al României (Coduri, Legi și Regulamente)*, vol. IV, p. 228.
92. *Tablou de toate comunele rurale din țară*. Ediție oficială, București, Imprimeria Statului, 1864, p. 37.
93. A se vedea tabela 2.
94. *Ibidem*.
95. *Ibidem*.
96. ANB, Fond. Min. Agric. și Domen., Bunuri mici, dosar 33/1871, f. 36 v.
97. *Constituțiunea și Legea electorală*. Ediție specială, București, 1867, p. 9.
98. „Monitorul Oficial”, nr. 39, din 19 februarie/3 martie 1875.
99. A se vedea tabela 2.
100. *Ibidem*.
101. A se vedea tabela 3.
102. *Ibidem*.
103. *Ibidem*.
104. *Ibidem*.
105. *Ibidem*.
106. Regulamentul a fost publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 251, din 1876.
107. „Monitorul Oficial”, nr. 39, din 19 februarie/3 martie 1875.
108. ANB, Fond. Min. Int., Div. comunală, dosar 133/1872, f. 147.
109. *Ibidem*, f. 147 v, 161.
110. *Ibidem*, f. 151, 152.
111. *Ibidem*, f. 153.
112. Biblioteca Arhivei istorice centrale a Federației Ruse (Sankt Petersburg), *Județul Ismail al guberniei Basarabia*, f.a., p. 109.
113. ANB, Fond. Min. Finanțe, dosar 16/1878, f. 221-235.
114. A se vedea tabela 4.
115. A se vedea tabela 4.
116. *Ibidem*.
117. *Ibidem*.
118. *Ibidem*.
119. A se vedea tabela 5.
120. A se vedea tabela 6.
121. *Ibidem*.
122. ANB, Fond. Min. Finanțe, dosar 16/1878, f. 235.

**Împroprietărirea coloniștilor și a domenienilor din sudul Basarabiei
1874-1875**

Județul BOLGRAD

Plasa CAHUL-PRUT

Comuna	Numărul capilor de familie împroprietăriți		Cuantumul calculat pentru fiecare împroprietărit al comunei		Suprafața totală obținută de cultivatorii comunei		Plata anuală achitată de fiecare cap de familie împroprietărit		Suma totală datorată anual de întreaga comună		Prețul pământului (1 desetină)	
	Coloniști	Birnici	Deset.	Saj.	Deset.	Sajeni	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1 Barta	206	–	19	186	3.929	2316	118	28	24.365	68	6	20
2 Fricătei	264	–	17	1200	4.620	–	108	50	28.644	–	6	20
3 Caragaci	196	–	30	2204	6.059	2384	191	69	37.571	24	6	20
4 Colibași	253	–	20	1025	5.168	120	126	60	32.044	98	6	20
5 Cășlița	134	–	19	1284	2.617	1254	121	12	16.230	8	6	20
6 Giurgiulești	130	–	29	939	3.820	2070	182	24	23.691	20	6	20
7 Hagi-Abdula	257	–	24	691	6.241	2387	150	59	38.701	63	6	20
8 Brânza	137	–	15	664	2.092	2168	94	72	12.976	64	6	20
9 Văleni	216	–	14	1763	3.182	1608	91	37	19.735	92	6	20
10 Etulia	122	–	30	1770	3.749	2340	190	58	23.250	70	6	20
11 Împuțita	82	25	42	2224	3.769	2368	266	15	23.375	30	6	20
12 Curciu	237	–	25	1063	6.029	2339	157	75	37.386	75	6	20
13 Cartal	184	–	21	1017	3.941	2328	132	83	24.440	72	6	20
14 Satul Nou	199	–	21	506	4.220	2294	131	50	26.168	50	6	20
15 Anadol	181	–	18	2148	3.419	2388	117	16	21.205	96	6	20
16 Bulboaca	199	–	28	1542	5.699	2257	177	59	35.340	41	6	20
17 Vulcănești	551	–	21	1589	11.935	1939	134	31	74.004	81	6	20
18 Slobozia	361	–	20	1958	7.576	2312	129	6	46.977	84	6	20
19 Cismichioi	294	–	27	1355	8.103	2370	170	90	50.244	60	6	20
Total	4.203	25			96.183	1242			596.356	2		

**Împroprietărirea coloniștilor și a domenienilor din sudul Basarabiei
1874-1875**

Județul BOLGRAD

Plasa ISMAIL

Comuna	Numărul capilor de familie împroprietăriți		Cuantumul calculat pentru fiecare împroprietărit al comunei		Suprafața totală obținută de cultivatorii comunei		Plata anuală achitată de fiecare cap de familie împroprietărit		Suma totală datorată anual de întreaga comună		Prețul pământului (1 desetină)	
	Coloniști	Birnici	Deset.	Sajen	Deset.	Sajen	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1 Dermendere	99	8	36	630	3.670	—	224	83	22.754	17	6	20
2 Caracurt	177	33	43	205	7.870	—	264	13	48.793	75	6	20
3 Tașbunar	167	8	40	2299	6.920	—	253	95	42.905	65	6	20
4 Cisma Varuita	278	—	27	1588	7.690	—	171	51	47.679	78	6	20
5 Vaisal	234	10	30	205	7.140	—	186	53	44.268	2	6	20
6 Enichioi	192	—	28	2050	5.540	—	178	90	31.348	80	6	20
7 Cairaclia	103	54	38	1770	4.530	—	240	17	28.085	51	6	20
8 Tabăc	115	—	11	500	1.289	—	69	50	7.992	50	6	20
9 Tropoclu, Noul Caragaci	—	91	10	—	910	—	52	—	4.732	—	5	20
10 Pocrofta	69	1	40	1043	2.800	—	250	70	17.360	30	6	20
11 Duluchioi	227	—	20	1163	4.650	—	127	1	28.831	27	6	20
12 Banofca	93	15	41	696	3.990	—	256	—	24.738	—	6	20
13 Babele	277	—	29	1472	8.203	—	183	61	50.859	97	6	20
14 Fântâna Zânelor	123	—	30	358	3.708	865	186	92	22.991	16	6	20
15 Sîchirlichitai	263	—	27	1998	7.320	—	172	57	45.385	91	6	20
16 Congaz	413	—	24	1040	10.091	—	151	49	62.565	37	6	20
17 Troianu Vechi	160	5	28	150	4.540	—	173	99	28.148	40	6	20
18 Eschipolos	33	5	46	1600	1.590	—	242	68	8.268	44	5	20
19 Erdecburnu	200	—	23	240	4.620	—	143	22	28.644	—	6	20
Total	3.221	230	—	—	97.071	865	—	—	599.253	—	—	—
20 Bolgrad (urbea)	1.101	—	10	693	11.369	165	63	80	70.499	—	6	20

Arhivele Naționale București, Fond. Reforma agrară din 1864, județele Cahul și Bolgrad, dosar 1870, f. 179-258.

**Împroprietărirea coloniștilor și a domenienilor din sudul Basarabiei
1874-1875**

Județul BOLGRAD

Plasa DOMENIILOR

Comuna	Numărul capilor de familie împroprietăriți		Quantumul calculat pentru fiecare împroprietărit al comunei		Suprafața totală obținută de cultivatorii comunei		Plata anuală achitată de fiecare cap de familie împroprietărit		Suma totală datorată anual de întreaga comună		Prețul pământului (1 desetină)	
	Domenieni	Birnici	Deset.	Sajen	Deset.	Sajeni	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1 Zolocari	197	–	12	2265	2.549	2205	67	31	13.260	7	5	20
2 Baccialia, Spasca	106	–	28	2083	3.059	2398	150	12	15.912	72	5	20
3 Borisofca	96	–	30	–	2.880	–	156	–	14.976	–	5	20
4 Jibrieni	103	–	28	1840	2.653	2320	133	94	13.800	97	5	20
5 Ciamașiru	125	–	20	307	2.515	2375	124	80	15.600	–	6	20
6 Galilești	160	–	25	885	4.059	–	131	92	21.107	20	5	20
7 Furmanca	108	–	15	1422	1.683	2376	96	68	10.441	44	6	20
8 Dimitrofa	135	–	27	1333	3.719	2365	170	85	23.064	75	6	20
9 Cîsmele	183	3	29	2006	5.489	2298	184	98	34.037	34	6	20
10 Caramahmet	193	6	27	895	5.342	2335	169	72	33.127	96	6	20
11 Potcofa	44	–	30	–	1.320	–	186	–	8.184	–	6	20
12 Vasiliefca	51	–	25	2117	1.319	2367	160	47	8.183	97	6	20
13 Caraciov	73	–	27	1775	2.024	2375	144	25	10.530	25	5	20
14 Chitai	82	–	25	1609	2.104	2338	159	16	13.051	12	6	20
15 Șagani	112	3	29	1757	3.559	2384	154	61	17.472	32	5	20
16 Hasan-Spaga	155	10	27	30	4.287	2250	167	48	26.579	40	6	20
17 Nerusai	178	–	28	835	5.045	2230	175	76	31.285	28	6	20
18 Muravlefa	87	–	22	2262	1.995	2394	142	25	12.375	75	6	20
19 Draculea	114	–	25	1894	2.939	2316	159	90	18.228	60	6	20
20 Hagi-Curda	168	–	25	314	4.221	2352	155	82	26.177	76	6	20
21 Căslita	181	–	20	1577	3.738	2237	128	7	23.180	67	6	20
Total	2.651	22			66.316	1115			390.577	57		

Tabela 4

**Răscumpărarea pământului
de către foștii coloniști și domenieni
(Situația atestată în octombrie 1878)**

Județul BOLGRAD**Plasa CAHUL-PRUT**

	Comune	Plata anuală datorată de comună		Restanțe pentru anii:							
				1975		1976		1977		1978	
		Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1	Barta	24.365	68	–	–	–	–	–	–	13.999	21
2	Fricatei	28.644	–	–	–	–	–	9.767	28	21.483	–
3	Caragaci	37.571	24	–	–	–	–	4.163	21	28.178	43
4	Colibași	32.044	98	–	–	–	–	30.994	11	24.033	74
5	Câșlița	16.230	08	–	–	–	–	8.995	74	12.172	56
6	Giurgiulești	23.691	20	–	–	–	–	77	20	11.845	60
7	Hagi-Abdula	38.701	63	–	–	–	–	34.322	85	29.026	22
8	Brânza	12.976	64	–	–	–	–	1.383	17	9.732	40
9	Valeni	19.735	92	–	–	–	–	2.771	16	14.801	94
10	Etulia	23.250	70	–	–	–	–	–	–	10.524	76
11	Împuțita	23.374	30	–	–	–	–	3.173	–	12.256	96
12	Curciu	37.386	75	269	52	–	–	31.686	28	18.282	07
13	Cartal	24.440	72	–	–	–	–	–	–	17.590	50
14	Satul Nou	26.168	50	–	–	–	–	3.152	66	18.441	06
15	Anadol	21.205	96	–	–	–	–	7.708	90	10.025	07
16	Bulboacă	35.340	41	–	–	–	–	1.976	53	26.505	31
17	Vulcănești	74.004	81	–	–	–	–	50.662	96	52.303	61
18	Slobozia	46.977	84	–	–	90	81	46.977	84	35.233	38
19	Cismichioi	50.244	60	–	–	–	–	13.499	65	31.058	65
	Total	596.356	02	269	52	90	81	251.312	54	397.494	47

Arhivele Naționale București, Fond. Ministerul de Finanțe, dosar 16/1878, f. 221-235.

**Răscumpărarea pământului
de către foștii coloniști și domenieni
(Situația atestată în octombrie 1878)**

Județul BOLGRAD**Plasa ISMAIL**

	Comune	Plata anuală datorată de comună		Restanțe pentru anii:					
				1876		1877		1878	
		Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1	Dermendere	22.754	17	–	–	21.429	58	17.065	62
2	Caracurt	48.793	75	–	–	37.381	20	36.595	31
3	Taşbunar	42.905	65	–	–	25.156	48	32.179	24
4	Çişma Varuita	47.679	78	–	–	11.708	07	35.759	84
5	Vaisal	44.268	02	–	–	8.424	11	33.201	01
6	Enichioi	34.348	80	–	–	10.360	91	25.761	60
7	Cairaclia	28.085	51	–	–	26.563	19	21.064	13
8	Tabac	7.992	50	5.530	55	4.699	25	5.994	36
9	Tropoclu, Noul Caragaci	4.732	–	–	–	–	–	2.689	34
10	Pocrofa	17.360	30	–	–	10.689	31	13.020	22
11	Duluchioi	28.831	27	–	–	3.800	89	21.623	46
12	Banofca	24.738	–	–	–	12.903	26	18.553	50
13	Babele	50.859	97	–	–	42.549	37	38.144	98
14	Fântâna Zânelor	22.991	16	–	–	4.206	53	17.243	37
15	Şichirlichitai	45.385	91	–	–	4.909	85	34.039	44
16	Congaz	62.565	37	–	–	29.950	03	46.924	02
17	Troianu Vechi	28.148	40	–	–	8.585	94	21.111	30
18	Eschipolos	8.268	44	–	–	1.530	91	6.201	33
19	Erdecburnu	28.644	–	1.098	97	23.097	57	21.483	–
20	Bolgrad	70.499	–	168	02	10.489	16	45.809	52
	Total	669.752	–	6.797	54	298.435	61	494.464	59

Arhivele Naționale București, Fond. Ministerul de Finanțe, dosar 16/1878, f. 221-235.

**Răscumpărarea pământului
de către foștii coloniști și domenieni
(Situația atestată în octombrie 1878)**

Județul BOLGRAD**Plasa DOMENIILOR**

	Comune	Plata anuală datorată de comună		Restanțe pentru anii:			
				1877		1878	
		Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
1	Zolocari	13.260	07	–	–	9.177	12
2	Baccialia, Spasca	15.912	72	3.262	13	11.934	54
3	Borisofca	14.976	–	–	–	7.191	63
4	Jibrieni	13.800	97	–	–	6.297	07
5	Ciamașiru	15.600	–	–	–	6.246	90
6	Galilești	21.107	20	–	–	7.574	87
7	Furmânca	10.441	44	–	–	3.812	–
8	Dimitrofca	23.064	75	–	–	13.343	71
9	Cismele	34.037	34	6.006	83	25.528	–
10	Caramahmet	33.127	96	–	–	19.126	32
11	Potcofca	8.184	–	–	–	5.254	50
12	Vasiliefca	8.183	97	–	–	4.653	62
13	Caracicov	10.530	25	–	–	540	86
14	Chitai	13.051	12	–	–	6.212	07
15	Șagani	17.472	32	–	–	9.445	08
16	Hasan-Spaga	26.579	40	–	–	11.080	34
17	Nerusai	31.285	28	–	–	17.870	40
18	Muraviefca	12.375	75	–	–	5.463	05
19	Draculea	18.228	60	–	–	6.273	15
20	Hagi-Curda	26.177	76	–	–	12.072	02
21	Câșlița	23.180	67	–	–	9.831	69
	Total	390.577	57	9.268	96	198.928	94

Arhivele Naționale București, Fond. Ministerul de Finanțe, dosar 16/1878, f. 221-235.